

Вишња Крстић
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Трагом источних цивилизација¹

Седам мора и три океана: путем око света / Јелена Ј. Димитријевић;
приредила Биљана Дојчиновић. – Београд: Лагуна, 2016. – 445 стр.: фотогр.; 20
cm. – ISBN 978-86-521-2306-3

У оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја *Књиженство, теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године*, Биљана Дојчиновић, руководитељка пројекта, приредила је поновљено издање путописа Јелене Ј. Димитријевић (1862-1945) *Седам мора и три океана: путем око света*, које се 2016. појавио на домаћем тржишту у издању Лагуна. Иако мало позната широј јавности, ауторка Јелена Димитријевић, описана на корицама као „прва српска светска путница”, фасцинантна је личност, чије писање о – и данас, по много чему, егзотичним – пределима и цивилизацијама Блиског истока завређује пуну пажњу, пре свега зато што је у питању сведочанство о једном турбулентном периоду у историјама народа који живе на тим древним просторима.

У путопис нас уводи предговор Биљане Дојчиновић „Вилословка’ путем око света”, који не само да смешта дело у културно-историјски контекст, већ га и анализира, превасходно у светлу феминистичке књижевне критике, указујући будућим читаоцима на комплексност текста пред њима. Уз напомену да су у овом издању извршена „само најнужнија језичка усклађивања са савременим правописом” (стр. 442), што се пре свега односи на интерпункцијске интервенције, издање настоји да очува „призвук времена из којег нам ауторка говори” (стр. 442). У прилог томе говори и *Речник мање познатих речи* (стр. 443-45) на крају књиге, који броји шездесет одредница, а где је поред значења дата и етимологија наведених речи. Књига је обogaћена десетинама илустрација

---

¹ Овај текст је настао у оквиру пројекта *Књиженство, теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године* (178029) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

које пажљиво прате текст, визуелно га допуњујући сликама знаменитости, предела и људи које Јелена Димитријевић описује.

Писан у интимној форми епистоларног дневника, овај путопис карактерише јасан и концизан стил. Подељен је у три тематске целине, који су редом насловљене: „Од Ђенове до Александрије”, „По земљи фараона” и „У Светој земљи и Сирији”. Путопис почиње записом од 17. новембра 1926. који је Јелена Димитријевић забележила у Ђенови, уочи самог поласка на „пут око света”. Након обиласка [територија које чине данашњи Египат](#), где се, између осталог, задржала у Александрији, Каиру и Луксору, пут ју је даље водио, преко Суеца, до такозване Свете земље. Највише пажње притом посвећује Јерусалиму и околним местима, а путопис се завршава поглављима о Дамаску, Бејруту и Хаифи. Поткрепљен пажљиво одабраним историјским, географским и етнографским подацима, али и анегдотама и поређењима, овај путопис пружа много више од пуких описа. Чежња за новим и непознатим избија из сваке странице, што књизи даје посебан лирски тон. Космополитски дух Јелене Димитријевић огледа се и у њеном вишејезичном изразу: текст обилује мултилингвалним упливима, највише на енглеском и француском, али и на језицима локалних заједница.

Оно што овај путопис заиста издваја из мора сличних текстова јесу ауторкини критички осврти на различите аспекте друштва са којима се сусреће, укључујући обичаје, традицију, митологију, религију, политику, образовање, али и социјалне и родне разлике. Феминистички аспект њеног писања, који у академским круговима последњих деценија привлачи велику пажњу, наговештен је већ у уводном поглављу, где Јелена Димитријевић књигу посвећује ником другом до женама. И заиста, читав путопис прожет је размишљањима о – махом неправедном – положају жена у различитим деловима света, почев од античких времена, па све до савременог доба. Феминистичку визуру провлачи, између осталог, кроз описе локалитета, као и наизглед безазлених обичаја, раскринкавајући притом и најскривеније механизме којима су жене угњетаване. У том светлу, посебно су занимљиве и бројне паралеле које повлачи између [тада](#) недавно модернизоване Турске и још увек строго патријархалног Египта. Читаво поглавље посвећено је сусрету Јелене Димитријевић са Ходом Шарави, једном од најутицајнијих

феминисткиња у Египту тог времена, која се, између осталог, залагала да жене у овој земљи добију право гласа.

Интересантно је да на „пут око света” ауторка полази непосредно након тешке болести, приликом које је умало изгубила вид. Из тог разлога, диви се сопственој храбрости да, након периода „малодушности”, како га назива, када се плашила да уопште погледа у папир у страху да више неће видети да чита, сада не само да чита, већ и пише, и то не о било чему, већ о далеким пределима у које се отиснула сасвим сама. Међутим, пре свега диви се својој трансформацији од једне плашљиве и нормама оптерећене особе, која у младости без мушке пратње није смела путовати „ни од Ниша до Алексинца, а камоли даље” (стр. 53) у одважну и смелу путницу која се не плаши болести и недаћа, које је у туђини могу задесити. Сопствено искуство путовања „жене [њених] година” (стр. 50) користи као основ за промишљање устаљених веровања и преиспитивање стереотипа у сопственом друштву, у коме „старији свет” не сме да крене ни на какав пут у бојазни „да га смрт не снађе ван места у коме живи” (стр. 48). Балканском менталитету, на више места у књизи, супротставља искуства и погледе припадника других нација које упознаје на путовању, посебно Енглеза и Американаца: баш као и сама ауторка, они готово да се не обазире на препреке које им намећу што године, што непознате државе и језици.

Авантуре Јелене Димитријевић на овом импресивном пропутовању, међутим, не завршавају се у Хаифи; она даље путује по Далеком истоку, боравећи у Индији, Кини, Јапану... Док пишем овај приказ, [истраживачи](#) анагзовани на пројекту *Књиженство* вредно декриптују рукопис претходно необјављене друге књиге *Седам мора и три океана: путем око света*, у коме ауторка документује доживљаје и утиске са наставка путовања.

Иако је ширење и преобликовање националног канона изразито спор процес, остаје нада да ће објављивање како приказаног путописа, тако и његовог наставка, успети да скрене пажњу шире јавности на дело Јелене Димитријевић, те да ће се њена књижевност, након деведесет година, коначно читати и ван оквира академских заједница. Либерална ауторка и боркиња не само за женска права, већ и за права свих угњетаваних слојева друштва, Јелена Димитријевић је у својим делима дала глас многим групама са маргина. Чини се

да је сада куцнуо час да ми њој вратимо глас, који је у политичко-идеолошкој мешавини повода, деценијама био неправдно ућуткан.